

Mgr. Jan Krása, Ph.D.

Katedra psychologie, Pedagogická fakulta, MU

Vývojová psychologie 4

Teorie citové vazby (attachmentu)

Úkol č. 4:

1. Jaký je rozdíl mezi broukáním a žvatláním?
2. Co to je „kategorická percepce řeči“?
3. Vymyslete dvě otázky, které vás o osvojování řeči napadly.

Lidské pudy

- Co to je a k čemu to slouží?
- Rozdíly mezi reflexy a pudy?

Lidské pudy

Pudy (zdroje cílesměrného chování):

- sebezáchovný:
 - obživný (hlad, žízeň, dech... opozita?)
 - agresivní (boj, útěk)
 - **attachment**
- zachování rodu:
 - pohlavní
 - pečovatelský = epimeletický (**komplement attachmentu**)
- Sociální: sdružovací, kooperační, **attachment...**
- Evoluční pud = pud se vyvíjet.
- Další?

Attachment

- Co to je? Co o attachmentu víte?

Attachment theory (teorie citové vazby)

- Je to základní prosociální pud savců (a snad i ptáků). Každý sociální tvor musí být hnán k tomu být s ostatními.
- Teorie attachmentu se snaží vysvětlit dynamiku lidských dlouhodobých i krátkodobých vztahů.
- Zabývá se ale vlastně hlavně tím (alespoň díky *Testu cizí situace*), jak se lidé chovají ve vztahu, když jsou raněni nebo odděleni od milovaných osob.

Attachment theory (teorie citové vazby)

Attachment, tak jak jej nalézáme u člověka, je patrný u **všech primátů**.

DEF: Dítě se přimyká k pečovateli, resp. k hlavní attachmentové osobě, **vyhledává jeho blízkost** hlavně ve chvílích nebezpečí nebo nepohody – hledajíc a očekávajíc útěchu a pomoc.

Pokud dítě od attachmentové osoby oddělíme, dítě cítí **separační úzkost** a strach.

Od 3-4 let dokáže dítě separační úzkost překonat (role transitorních objektů).

Existuje kritické období pro získání attachmentu (Bowlby: 0,5 až 2-3 roky).

Rodiče předpokládají, že dítě bude po 1 roce samostatnější, ale opak je pravdou a je to tak v pořádku. (Thorová, 2015, s. 149) Je to právě tím, že navázaly citovou vazbu k objektu.

Attachment theory (teorie citové vazby)

V západních společnostech je objektem attachmentu téměř výhradně matka, u lovecko-sběračských kultur je to matka a k tomu řada osob, čímž dítě zvyšuje svůj fitness, neboť tak poznává lidi z více úhlů.

Existuje silný sklon (*bias*) preferovat jednu osobu!

Dítě si po prvním roce většinou vybuduje **hierarchický systém tzv. blízkých osob**, k nimž má vazbu. Attachment žáka a učitel.

Attachment theory (teorie citové vazby)

Attachmentové chování (= ch., které se spustí, když dítě cítí strach, úzkost, je nemocné či unavené):

- Nechuť se oddělit od HAO (=hlavní attachmentové osoby)
- Jásání při příchodu HAO,
- Věšení se na HAO,
- Následování HAO kamkoli.

V relaxovaném klidu, dítě A. ch. neprojevuje. Je-li dítě nejisté, projevuje jej více.

Attachment theory (teorie citové vazby)

Kojenec od 5-6 měsíců rozeznává AO a déle a více s ní interaguje než s ostatními.

Do dvou let osamocené dítě projevuje ACh silně.

Od dvou let si dítě buduje mnohem komplexnější vztahy (s HAO a jinými) než předtím.

Attachment theory (teorie citové vazby)

- Hlavním pečovatelem (HAO) se může stát kdokoli, kdo dítěti věnuje nejvíce pozornosti a péče, kdo ho chová, laská, umývá, obléká a *krmí*.
- Alespoň jedna pečující osoba je nutná k tomu, aby se dítě vyvíjelo správně v sociální a emocionální oblasti.

Attachment theory (teorie citové vazby)

- Dítě se snaží připoutat k pečovateli za všech okolností (hledá blízkost a bezpečí). Podle typu osobnosti pečovatele tato snaha vede k různým typům citové vazby.
- Objímání, hlazení, krmení, mluvení apod. naplňuje dětskou potřebu vazby (vzniká jistá vazba). Pokud se HAO chová jinak vznikají nejisté typy vazby.
- Pečovatel nemusí být vždy stoprocentní, může „ujet“ (měl by to sám poznat navzdory obranným mechanismům), ale vždy pak musí situaci „opravit“ (omluvit se, vysvětlit to atd.). Pak je zachována *jistá vazba*.

Attachment theory (teorie citové vazby)

- Raná péče nastaví v dítěti očekávání od HAO, což se za různých okolností přenáší i na každé další AO (bližní).
- Takto v raném věk vzniká **vnitřní model fungování** (*internal working model*), který formuluje očekávání od druhých. **Vnitřní model fungování** ovlivňuje sociální a osobnostní vývoj, určuje míru citlivosti k ostatním a schopnost pečovat o druhé.
- Naši životní partneři jsou pro nás (po matce) dalším **objektem**.

Výzkum attachmentu

René Spitz (1887-1974)

Psychoanalytik. Z Vídně 1932 emigroval do Paříže a odtud 1939 do USA (Denver).

Zkoumal dopad rané deprivace na další vývoj. Ztráta milovaného **objektu** v rozmezí 2-5 měsíců se relativně rychle napraví, oddělení delší vede ke stále větší **deterioraci**. Tento stav nazval **hospitalismus** (*anaklická deprese*).

https://www.youtube.com/watch?v=bF3j5UVCSCA&ab_channel=CenterontheDevelopingChildatHarvardUniversity

https://www.youtube.com/watch?v=ChoOExRLT4Q&ab_channel=MentalHealthTreatment

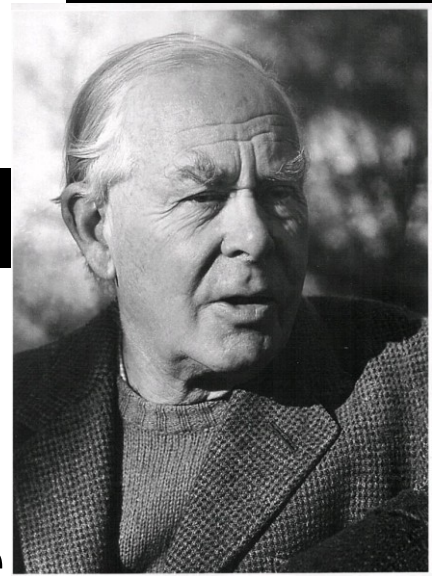
- 1) **Sociální úsměv** se objevuje okolo 2-3 měsíce v přítomnosti jiné osoby
- 2) **Separáční úzkost** v přítomnosti cizí osoby, okolo 7.-8. měsíce

René Spitz (1887 – 1974)

- Roku 1945 provedl výzkum, kdy během 2 let srovnával vývoj dětí v kojeneckých ústavech a dětí delikventních matek, které měly přeci jen více sociálního a fyzického kontaktu.
- Děti z KÚ, ač bylo o jejich biologické potřeby dobře postaráno, zaostávaly ve fyzickém a psychickém vývoji a ve 3 letech byly na úrovni 18měsíčních batolat.
- 1. fází je anaklitická deprese (marasmus) – je ještě reverzibilní.
- 2. fáze (separace delší než 5 měsíců) – **hospitalismus**.

John Bowlby (1907-1990)

Psychoanalytik. Pudy pomáhají jedinci přežít. Jedním z pudů je i tvorba **citové vazby (*attachment*)**, která vzbuzuje u rodiče epimeletické chování (láskyplnou péči).

„Sociální pud“ chápal jako evolučně daný.

Bowlby, Spitz, Matějček (1963) a další psychologové a psychiatři přispěli k zvýšené pozornosti a péči o odložené a jinak znevýhodněné děti, resp. o jejich raný vývoj.

<https://www.youtube.com/watch?v=kwxjfuP1ArY>

John Bowlby

Za 2.sv.v. pracoval jako psychiatr na dětském oddělení, zkoumal raný vývoj dětí. Zkoumal 44 delikventních dětí (krádeže):

- 17 z nich zažilo do 5 let odloučení od rodičů delší než 6 měsíců (jen 2 ze 44 zdravých dětí zažilo totéž).
- 12 ze 14 dětí klasifikovaných jako emočně oploštěných (*affectionless*) prožilo kompletní a dlouhodobou separaci od rodičů.

Citová vazba – John Bowlby

- Zásluhou Bowlbyho byla citová vazba „uznána za primárně daný vzorec, jehož funkcí je navození blízkosti. Primární vzorec se aktivuje v případě ohrožení, nebo pokud dítě cítí, že není zajištěna dostupnost významné pečující osoby. Za těchto okolností je mnoho ostatních vzorců chování potlačeno a cílem je obnovení blízkosti. Jakmile je obnoven stav bezpečí, vzorec se deaktivuje a dítě se věnuje jiným činnostem.“ (Mentzos, 2012, s. 54)

Vysvětlení attachmentu

- V souladu s Freudem byla potřeba vazby dítěte na matku chápána jako utlumený nebo sublimovaný sexuální pud.
- Dollard & Miller (1950) vysvětlovali attachment tak, že matka naplňuje dítěti základní potřeby *hladu a žízně*. Děti si asociují (zákony asociací) matku s naplněním těchto základních potřeb. Tak prý vzniká attachment k matce.
- Nicméně tuto **behavioristickou teorii** vyvrátil Harry Harlow (1958) svými pokusy s makaky.

Harry Harlow (1905-1981)

- 1958 a dále publikoval výsledky svých experimentů o roli lásky v péči o dítě
- 1959 pokus s makaky (drátěná a plyšová matka).
- <https://www.youtube.com/watch?v=OrNBEhzjg8I>
- https://www.youtube.com/watch?v=-Qi7txH1KzY&ab_channel=Art%26Psychology

- Harlow experimentálně dokázal, že potřeba výživy a attachment jsou odlišné: mládě makaka trávilo většinu času s hebkou plyšovou atrapou a k drátěné se chodilo jen nakrmit.
- Harlow zjistil, že mládě potřebuje bezpečný přístav v matce (plyšová atrapa), aby se po vystrašení uklidnilo a začalo prozkoumávat svět. Drátěná atrapa vystrašenému mláděti nepomohla a bylo možno pozorovat závažný stres (stupor, dezorientované chování ad.).
- Harlow zjistil, že mláďata „vychovávaná“ drátěnou atrapou měli častější zažívací problémy (role stresu). Navíc v dospělosti projevovaly agresivitu k ostatním a nebyly schopny reprodukce (chovaly se agresivně k mláďatům apod.).
- Harlow vyvrátil populární výchovný názor, že děti se nemají rozmazlovat. Naopak láskyplná péče malým dětem nesmírně pomáhá.

Teorie citové vazby (attachment theory)

Borkoldoy Mountain region - on the border between Kyrgyzstan and China

Mary Ainsworthová (1913-1999)

vytvořila test *Test cizí situace (Strange Situation Procedure)*: 3 + 1 typy citové vazby:

A – **nejistá vyhýbavá** vazba (*anxious-avoidant*): odmítající nepřístupná matka; dítě neprojevuje negativní emoce (křikem, pláčem).

B – **Jistá vazba**

C – **nejistá ambivalentní** vazba (*anxious-ambivalent resistant*): nepředvídatelná matka, nekonzistentní v poskytování péče; negativní emoce jsou přehnané.

+D – **desorganizovaná** vazba: matka je zdrojem bezpečí i nebezpečí; úzkostnost a dezorganizované chování.

Jistá vazba: 60-70%; nejisté vazby: 30-40% v populaci
Experimentálně zkoumaná mezi 12-18 měsíci.

Teorie citové vazby

<https://www.youtube.com/watch?v=DRejV6f-Y3c>

Ainsworthová zjistila , že schopnost rodiče vnímat různé náznaky dítěte a reagovat na ně tvoří základ citové vazby.

Děti, na jejichž pláč rodiče v prvních 6 měsících reagují rychle a citlivě, v jednom roce a dále pláčou méně, než děti, u kterých to tak nebylo.

Děti s jistou vazbou projevují více interpersonální obratnosti, rychlejší kognitivní vývoj, více si hrají s hračkami, mají lepší orientaci ve světě a intenzivněji se učí (Durkin, 2005, s. 85)

<https://www.youtube.com/watch?v=2sgACDMcpjA>

- Attachment se vyvíjí na základě neverbální emoční komunikace mezi dítětem a pečovatelem.

Jistá vazba v dospělosti:

- Dostatek sebedůvěry k navázání vztahu.
- Dokáže vyjádřit svoje pocity
- Vyhledává útěchu u partnera, ale nevádí ani delší doba odloučení
- Dokáže hledat řešení konfliktů v partnerství

Nejistá ambivalentní vazba v dospělosti
(nepředvídatelná matka, nekonzistentní v poskytování péče):

- Chce cítit blízkost, ale bojuje s pocity nedůvěry k druhému
- Ve vztahu se stává velice fixovaný na druhou osobu
- Nedokáže udržet hranice druhého, hranice působí úzkost a paniku
- Sebedůvěra se odvíjí od toho, jak danou osobu vnímá partner (může to být i psychopat apod.).
- Cítí žárlivost, když není partner na blízku. Snaží se zabránit odloučení i na krátkou dobu.

Nejistá vyhýbavá vazba v dospělosti (odmítající nepřístupná matka):

- Je nezávislá osoba, nepotřebuje druhé
- Čím více se partner přibližuje, tím více se snaží uvolnit
- Podceňuje pocit partnera
- Preferuje krátkodobé vztahy

Teorie citové vazby

- Role výchovného prostředí
- Role temperamentu dítěte
- Role temperamentu matky

- Film *Děti bez lásky* (Matějček a Goldberg):
- https://www.youtube.com/watch?v=iLjHAPgCho4&ab_channel=LucieSulovsk%C3%A11

Otázky:

- Jaký typ attachmentu mají vlčí děti?

Otázky 2022

- Pokud jsou dva partneři s odlišným typem vazby, mohou se navzájem ovlivnit, tak, že se u jednoho vazba změní úplně? A zůstane to tak i po případném rozchodu?
- Je součástí předporodních kurzů i psychologie? Že určitým chování k dítěti ho můžeme takto ovlivnit?
- Je možné, aby se attachment změnil v průběhu našeho života?
- Je pravděpodobné, že bude jedinec s nejistou vazbou přistupovat ke svému dítěti jako jeho rodič?

- Může se ze strany pečující osoby v průběhu vývoje dítěte měnit?
- Jak pracovat s dětmi, které zažívají/zažili nejistý typ attachmentu (odtažitý, ambivalentní či dezorganizovaný) ?
- Jakou formu attachmentu si mohou vytvořit děti z kojeneckých ústavů?
- Je schopný bonding s matkou těsně po narození dítěte attachment nějak zásadně ovlivnit?
- Liší se nějak attachment u vlčích dětí, které byly vychovány přímo zvířaty a těmi, které vyrostly u lidí, ale byly drženy v izolaci?

- Jak vypadá bezpečné citové připoutání se?
- V jakém věku se začínají projevovat důsledky poruchy attachmentu?
- Můžeme se s ambivalentním attachmentem setkat u rozvedených rodičů? Kdy dítě neví, na koho z rodičů se spolehnout nebo obrátit, jelikož je ve střídavé péči?
- Pokud se jedná o attachment je možné, že si dítě intuitivně vybírá a upřednostňuje rodiče, který mu více poskytuje zdravý vztah?

- Mohou být považováni za pečující osobu dva lidé, matka i otec?
- Zdá se mi, že bývá ve většině případů pevnější vztah matka-dítě, jelikož jej 9 měsíců nosila ve svém lůně, porodila jej, kojila a x měsíců/roků se o něj nepřetržitě starala. Na druhou stranu je role otce nezastupitelná a má své velmi důležité místo. Je otázkou, zda hraje roli pohlaví potomka.

- Môže sa človek v dospelosti naviazať na inú dospelú osobu (partner, kamarát) v prípade, že mu v detstve nebola žiadna istota poskytnutá (vyhýbavý attachment, alebo deti zo sirotinca, detských domov)?
- Môže nadmerná starostlivosť a snaha matky ochrániť dieťa negatívne vplývať na jeho vývoj, príp. začlenenie do spoločnosti?
- môže mať dieťa určitý typ attachmentu k matke a jiný k otci alebo jiné blízké osobě?

- Jde vidět rozdíl v attachmentu u adoptovaných dětí a biologických dětí, když všechny mají stejně kvalitní péči rodičů?
- Je od přírody dané, že silnější attachment má dcera s otcem a syn z matkou?
- Stačí, když pečující osoba dělá, co nejvíc je v jejich silách?
- Má na typ attachmentu dítěte vliv jen způsob výchovy?
- Těmito typmi attachmentu sa bežne hodnotí starostlivosť o dieťa? Aj v bežnom prípade keď sa rodičia o dieťa nestarajú ?

Otázky 2021

- Dítě, které se stane sirotkem a má vytvořenou vazbu na své rodiče, je dáno do dětského domova, kde pobude nějaký čas a následně je adoptováno. Dokáže přetvářet a měnit svoje vazby? Nebo ho tyto změny hodně poznamenají?
- Když se objeví porucha attachmentu, tak jsou terapie placené? A dochází tam jak rodiče dítěte, tak i dítě? Probíhají terapie dohromady nebo každý subjekt má samostatnou?
- Můžeme na sobě pozorovat více typů attachmentu?
- Je možné typ attachmentu změnit?

- Jsou vlčí děti schopné se v dospělém věku zcela začlenit do běžného života?
- Do jaké míry může typ attachmentu v dětství ovlivnit budoucí život dítěte?
- Může odloučení novorozence a matky v prvních týdnech po porodu výrazně ovlivnit jejich vztah v dospělém věku dítěte?
- Mají všechny děti v dětských domovech poruchu attachmentu?
- Jak je možné, že nedostatek pouta novorozenec vnímá až tolik, když se mozek teprve vyvíjí?

- Od kolika let je dítě ovlivňováno pečující osobou? Kdy začne vnímat odtažitost, či úzkost?
- Je pravidlem, že pokud je pečující osoba zdrojem psychického nebo fyzického ohrožení dítěte, bývala sama v dětství ohrožena?
- Je možné, že děti, které jsou vychovávány odtažitým způsobem, jsou později úspěšnější ve svém profesním životě?

- Je možné, že by se u dvojčat, o která bylo pečováno úplně stejným způsobem, projevil rozdílný typ attachmentu?
- Vyskytuje se nějaký typ attachmentu v dnešní době
- Jaká terapie probíhá u dětí s poruchou attachmentu (např. u týraných dětí)?
- Existuje souvislost mezi attachmentem a Stockholmským syndromem? Je častěji než v minulosti?

2020

- Můžeme způsob, jakým se navazujeme na ostatní lidi upravit v průběhu našeho života? Jde styl attachmentu změnit zcela?
- Myslíte, že ve spokojeném dospělém romantickém vztahu mohou být pouze lidé s bezpečnou vazbou? Mohl by vztah fungovat například páru s vazbami úzkostná-vyhýbavá?

- Co vede rodiče k tomu, aby své děti týrali, či jinak jim ubližovali a udělali z nich „vlčí děti“??
- Může toto citové navázání proběhnout i na více osob najednou? Např. na oba rodiče nebo se jedná vždy jen o jednu osobu?
- Jak moc může ovlivnit attachment v dětství naši psychologii v dospělosti?
- Jak se nejlépe chovat k dítěti aby bylo co nejvíce spokojené?

- Jsou udržitelné vztahy mezi lidmi s odlišným attachmentem a dochází k ovlivnění attachmentu u druhé osoby?
- Jsou vlčí děti schopné se zařadit do společnosti?

Otázky 2019:

- Jak velký vliv může mít porucha attachmentu na rozvoj delikventního chování u dítěte?
- Stojí za poruchami učení poruchy attachmentu?
- Je možné attachment nějaké osoby ovlivnit i v dospělosti?
- Pokud u dítěte pozorujeme chování vykazující abnormální vazbu, jak bychom měli změnit své chování k němu, aby se u něj vytvořila vazba bezpečná?

Otázky:

- Jak postupovat u dětí, které jsou např. hned po narození umístěny do babyboxu? Kdo může nahradit matku v tomto případě?
- Může k problémům s attachmentem mezi matkou a dítětem dojít i v případě, kdy matka trpí poporodními depresemi, příp. laktační psychózou?
- Týkají se problémy se vztahy jen vztahů milostných nebo i těch přátelských či pracovních?
- Ve kterých zemích (jestli se takové vyskytují) převažuje jiná vazba nad jistou?

Otázky:

- Ako sa líši pojem attachment a bonding?
- Myslíte, že sú prípady kedy sa citové puto medzi matkou a dieťaťom nevytvorí aj napriek snahe a láskavému prístupu matky?
- Sú v dnešnej dobe zaznamenané prípady vlčích detí?
- Sú poruchy attachmentu častejšie u detí v ústavnej starostlivosti (v sirotincoch)? Existujú účinné metódy, ktorými sa dá diagnostikovať porucha attachmentu u takýchto detí?

- Je možné pozorovat specifické projevy přítomnosti blízké osoby (pocit bezpečí, větší tendence k interakci s neznámými osobami) i u dospělého člověka (konkrétně například u úzkostných osob)?
- Musí být attachment v dětském věku vždy vázán na rodiče/pečující osobu, nebo je možné nějakou obdobu attachmentu pozorovat například i u vlčích dětí ke zvířeti?

Otázky:

- Může dospělý člověk zároveň patřit do několika typů attachmentu?
- Jak moc se dá citové pouto zformovat? Pokud dítě má jeden z nejistého attachmentu, lze docílit, aby získalo jistý?
- Jak je velká pravděpodobnost, že se dítě bude v budoucím životě chovat jako jeho rodiče?

Otázky:

- Může nadměrné pečování negativně ovlivnit další vývoj dítěte?
- Uvádí se, že tato citová vazba vzniká mezi dítětem a matkou. Je to tedy myšleno tak, že se nemůže vytvořit u více osob, tedy k matce a otci zároveň, nebo tak, že se pouto vytvoří pouze k jedné osobě, která o dítě nejvíce pečovala?
- Ako vplýva bezpečná citová väzba na psychický vývin dieťaťa?
- Jaký typ attachmentu si vytvoří děti k biologickým rodičům, kterýmž byly z různých důvodů odebrány jako malé, a postupně se s nimi po letech sejdou? Je možné zde navázat jistý typ attachmentu i po dlouhém odloučení?

Otázky:

- Může vzniknout jistý attachment u vlčích dětí ke zvířecí matce v jejíž společnosti vyrůstali?
- Mění se typ attachmentu v průběhu dětství, i když chování rodičů se po celou dobu vývoje nemění?
- Existují metody, jak poruchy attachmentu diagnostikovat a poté i řešit?
- Proč by nemohly mít tzv. vlčí děti lepší typ attachmentu než děti zanedbávané v běžné rodině ?
- Co tento pojem vůbec znamená pro děti, které si projdou kojeneckým ústavem, dětským domovem, popř. několika pěstounskými rodinami ?

- Jaká je možná pomoc pro děti s poruchou attachmentu v jejich pozdějším/dospělém věku? Pomůžou jim např. určité psychoterapeutické postupy? Nebo již náprava není možná?
- Jak moc může konkrétně pěstounská péče na přechodnou dobu ovlivnit attachment dítěte? Dokáže si dítě už během relativně krátké doby (např. 3 až 4 měsíců trvání tohoto typu pěstounské péče) vypěstovat ke svému pěstounovi/pěstounům tak silné citové pouto, které lze označit attachmentem?

Margaret Mahlerová (1897-1985)

Psychoanalytička (směr: egopsychologie). Maďarka, 1938 emigrovala do New Yorku. Zkoumala děti a dopad rané **deprivace**.

Dětský vývoj má podle ní tři zásadní fáze:

normální autismus – tuto fázi později zamítla (není podstatná)

symbiotická fáze – spojení s matkou

separačně-individuační proces – proces oddělování od matky k vzniku ega (*self*).

Vývoj sebepojetí

Nejprve (0-2 měsíce) dítě neodlišuje sebe a svět.

René Spitz (1958) hovoří o **preobjektálním období** – nerozlišuje **objekt** (resp. matku).

Margaret Mahlerová (1975) nazývá toto období **autistickou fází** – dítě je soustředěno především na sebe a není schopno odlišit aktivitu, která je jeho vlastní, od aktivity, kterou provádějí jiné osoby (s výjimkou sebedotyku).

Vývoj sebepojetí

- Dítě dokáže navázat oční kontakt + „sociální úsměv“
- 2.-3. měsíc dítě začíná projevovat zájem i o okolí. Z hmatové percepce se pozornost přesunuje také k zrakové a sluchové percepci. Nejvíce dítě zajímají živé objekty (vzniká specifická kategorie prvků světa?).
- Spitz (1958) je označuje jako **předběžné objekty**.
- Období mezi 3. a 5. měsícem nazvala Mahlerová **symbiotickou fází**, neboť dítě se cítí být s matkou úzce spojeno (symbiotický vztah).

Vývoj sebepojetí

Spolu s uvědoměním **objektu** matky si dítě uvědomí i samostatnost existence matky a musí přijmout fakt, že není součástí matky (**separační proces a separační úzkost**).

Tak vzniká separace na psychické úrovni v rámci uvědomování sebe sama jako samostatné bytosti. Dítě dovede lépe odlišovat i *svoje* pocity a procesy. Vnímá rozdíl mezi tím, co pochází z těla a co z vnějšku. Vytváří si **teorii mysli** (druhých).

Mahlerová nazývá pochopení vlastní samostatné existence jako **psychické narození**.

Vývoj sebepojetí

6.-9. měsíc – dítě je schopno odlišit známé a neznámé osoby.

René Spitz (1958) nazval tuto fázi jako **stádium specifického objektu**, jímž se stává matka. V přítomnosti matky bývá dítě sociálně odvážnější. Doklad vývoje pojetí mateřského **objektu**: do cca 7. měsíce děti často neprotestují, když jsou odloučeny od matky, je-li zachován jejich komfort. Po 7. měsíci dítě pociťuje **separační úzkost**, v nepřítomnosti matky pláče a hledají ji (attachmentové chování).

Vývoj sebepojetí

Test: namalujete nepozorovaně dítěti na čelo či nos tečku a dáte jej před zrcadlo.

Do cca 20 měsíců si dítě hraje se zrcadlem a maximálně se snaží dotknout tečky na zrcadle.

Později si děti sahají na vlastní čelo (to se bere jako důkaz znalosti vnějšího já).

+ většina dětí, které si sahají na čelo, jeví rozpaky.

Kognitivní vývoj

První orientované poznávání má orální charakter (srov. Freudovo **orální stádium**).

V 2. měsíci se rozvíjí poznávací funkce ruky. Dítě musí být stimulováno (přiměřeně).

J. Piaget tvrdil:

...podobně jako zažívací soustava novorozence dokáže trávit pouze mléko, ač později dokáže zpracovávat i pevnou stravu, i dětský intelekt dokáže přijímat a zužitkovat jen jednoduché prožitky, ale jak je jimi živen, dokáže zpracovat mnohem složitější... (Hunt, 2000, s. 341)